

‘Het stopt nooit’ : genot en interpretatie zonder grenzen¹

Nathalie Lacey²

Anderhalf jaar geleden kreeg ik telefoon van Lea, een gescheiden moeder met drie kinderen. Ze vroeg me Arthur, haar zoon van negen jaar, op te volgen. Door Arthur naar mij te sturen, hoopte Lea paal en perk te kunnen stellen aan de pesterijen waarvan zij sinds jaar en dag onophoudelijk het mikpunt was.

Zekerheid en enigma

Wanneer Lea haar vraag komt verduidelijken, brengt zij onmiddellijk haar ex-schoonmoeder ter sprake. Dat deze laatste de partnerkeuze van haar zoon nooit heeft kunnen verkroppen, blijkt uit de vernederingen die Lea gedurende haar huwelijksperiode heeft moeten ondergaan. De ex-schoonmoeder bekritiseerde zonder ophouden de opvoeding die Lea aan haar kinderen gaf en liet niet na te spotten met het belang dat Lea hecht aan gezonde levensgewoonten.

Aanvankelijk voelde Lea zich gesteund door haar echtgenoot, maar na negen jaar huwelijk kon hij, volgens Lea, ‘niet langer weerstaan aan de almacht van zijn eigen moeder en ging hij door de knieën’. Hij verliet zijn vrouw en kinderen om definitief ‘partij te kiezen voor zijn moeder’.

Kort daarop vroeg hij co-ouderschap aan. Voor Lea sloeg deze vraag in als een bom: ‘Hij had zich nooit eerder met de opvoeding beziggehouden, laat staan dat hij wist hoe hij moest opvoeden.’ Het co-ouderschap werd goedgekeurd. Weldra maakte Lea’s perplexiteit plaats voor een zekerheid: ‘Het co-ouderschap werd hem ingefluisterd door zijn moeder die vastberaden is om mij tot in de eeuwigheid het leven zuur te maken. Ze zal er alles aan doen om de kinderen op haar manier op te voeden en uiteindelijk wil zij maar één ding: de kinderen van mij afnemen.’

‘U moet niet denken dat ik dit alles zomaar verzin’, benadrukt Lea tijdens onze eerste ontmoeting, ‘de bewijzen zijn er’. Zo wordt Lea, telkens wanneer de kinderen na een week terugkeren bij haar, geconfronteerd met de kwade bedoelingen van haar ex-schoonmoeder. Wanneer Arthur tegendraads doet, leidt Lea hieruit af dat hij moe is, omdat haar ex-man, aangepord door zijn moeder, hem te laat naar bed gestuurd heeft, juist met de bedoeling om Arthur ‘s anderdaags, niet uitgeslapen en slecht gehumeurd, bij Lea te kunnen afzetten. Als haar dochter een beetje bleek ziet, put Lea hieruit de zekerheid dat haar ex-schoonmoeder met opzet heeft nagelaten een gezonde maaltijd te bereiden.

De overdrachtslogica eigen aan de structuur van de psychose springt hier duidelijk in het oog. In haar ex-schoonmoeder ontmoet Lea een genietende, almachtige Ander die haar niet loslaat. Van dit obscure genot waarvan Lea het mikpunt is, zijn de kinderen ‘het permanente bewijs’. Lea vat haar kinderen op als enigmatische betekenaars die door haar ex-schoonmoeder aan haar geadresseerd worden. Wat ze ziet of hoort wanneer ze haar kinderen aantreft, sterkt haar in de zekerheid dat het uitiem zichzelf is die gevisieerd wordt, maar wat dit alles precies wil zeggen, daar heeft ze in eerste instantie het raden naar. Via een intensieve interpretatiearbeid zal ze de alleenstaande S_1 ’s die de kinderen incarneren, binnen een betekenaarsarticulatie voeren die het karakter van een waan heeft.

Haar kinderen zijn niet alleen te ontcijferen bewijsmateriaal. Het zijn ook de kroongetuigen die haar, tijdens haar zoektocht, uitgebreid verslag moeten uitbrengen over wat ze hebben gegeten, gehoord, gezien. En hoe verschillend de enigma’s dan ook mogen zijn (een opstandige zoon, een slecht schoolrapport, een dochter die klaagt over buikpijn, enz.), de uitkomst blijft onveranderd: alle wegen leiden naar de ex-schoonmoeder.

¹ Lezing gehouden op het zesde congres van de *New Lacanian School* dat doorging op 9 en 10 mei 2009 te Parijs, onder de titel : *L’interprétation lacanienne*.

² *Analyticus met Praktijk* van de *New Lacanian School* en lid van de *World Association of Psychoanalysis*, nathalie.lacey@telenet.be

Vanuit de waanzekerheid dat haar ex-man op bevel van zijn moeder, de gezondheid en het welzijn van de kinderen opzettelijk op het spel zet met als enige doel haar te treffen, stelt Lea zichzelf als missie om 'de schade berokkend aan haar kinderen te herstellen, zoniet toch minstens te beperken'. En zo zal Lea dag in, dag uit, haar leven in dienst stellen van het optimaliseren van het welzijn en de gezondheid van haar kinderen middels het bereiden van vitaminerijke maaltijden, het consulteren van professionals, het nazien van de schooltaken, het organiseren van ontspannende activiteiten, enz.

Deze functioneringswijze, deze bestaansmodus die haar een plaats verleent binnen de sociale band, is echter bijzonder fragiel. Tijdens onze eerste afspraak is Lea de wanhoop nabij: 'Het stopt niet, mijn ex-schoonmoeder blijft me het leven zuur maken ondanks het feit dat haar zoon mij heeft verlaten. (...) Ik ben uitgeput, ik kan niet meer, het is te veel.'

Wat is er precies zo 'uitputtend'? Wat is er 'te veel'? Zoals reeds vermeld, is het genot van de Ander dat Lea middels haar kinderen vaststelt, een enigmatische zekerheid. Haar kinderen zijn de (dragers van) boodschappen die haar ex-schoonmoeder tot haar richt. Maar de achterliggende betekenis ervan is in eerste instantie onduidelijk. Daarom dringt zich voor Lea telkens opnieuw de taak op om deze raadsels middels de waanelaboratie te ontcijferen. 'Ik blijf maar zoeken en zolang ik geen duidelijke antwoorden heb gevonden, laat het mij niet los.' Lea lijdt niet alleen aan de Ander die haar niet loslaat, maar ze lijdt evenzeer aan de daarop volgende interpretatie-arbeid die haar allerminst tot rust brengt. Ze raakt er in tegendeel door overspoeld. En hier dreigt het risico dat Lea bij gebrek aan andere middelen om zich te separeren van de Ander, op een wilde manier een definitief punt zou zetten achter deze niet te stoppen waanelaboratie. Een radicale kortsluiting die meteen ook het einde van haar bestaan binnen de sociale band zou betekenen. Zo heeft Lea zichzelf, kort na de scheiding, abrupt ontslagen van haar missie. Ze dumpte haar kinderen bij haar ex-man, 'hij mocht ze voor altijd hebben'. Daarop heeft ze zich gedurende twee weken thuis opgesloten, teruggetrokken in een melancholische toestand, ontdaan van haar bestaansmodus, herleid tot 'niets'.

*Het doseren van de waanactiviteit*³

Lea meldt Arthur aan op een moment waarin de Ander en de waan haar volledig in beslag nemen. Het gevaar van een *passage-à-l'acte* schemert door in haar spreken. Zo suggereert ze bijvoorbeeld 'alle bruggen op te blazen' en 'met haar kinderen definitief te verdwijnen'. Niettemin is haar voorstel om Arthur naar mij te sturen een poging om zichzelf alsnog te beschermen tegen de Ander en bijgevolg tegen het risico overspoeld te geraken door de waan, zonder zichzelf uit de sociale band te moeten ontslaan.

Hoezo? Sinds haar *passage-à-l'acte* die een melancholische terugtrekking tot gevolg had, laat Lea zich omringen door een leger van specialisten waar zij op haar beurt haar kinderen naar toe stuurt als ze van haar ex-schoonmoeder komen. Tegelijkertijd zorgt ze ervoor dat haar ex-man, en via hem, zijn moeder, van elke consultatie op de hoogte worden gebracht. Een 'montage' waarmee Lea het genot van de Ander bedoelt te begrenzen. Lea gaat er immers van uit dat haar ex-schoonmoeder zich door deze specialisten in de gaten gehouden voelt: 'Ze weet dat ze niet eender wat met de kinderen kan doen omdat ik de tekens, de bewijzen aan professionelen kan laten zien.'

Op het moment dat ze met mij contact opneemt, is ze echter van oordeel dat de bescherming middels de huisarts, de diëtiste, de kinesist, de tandarts en de psycholoog van haar oudste zoon niet volstaan. Ze vraagt 'verstrengd toezicht' op haar Ander nu ze Arthur enkele keren

³ Referentie vormt hier de tekst : Laurent, E. (2005). Interpréter la psychose au quotidien. *Mental*, 16, 9-24

Vertaald in dit nummer : Het dagdagelijks interpreteren van de psychose, *iNWiT*, 6, xxx

heeft zien huilen toen hij naar zijn vader en diens moeder vertrok. Arthur wordt dus naar mij gestuurd, als bewijsmateriaal en als kroongetuige. Deze strategie moet zowel toelaten om de Ander te begrenzen (die weet dat Arthur door mij 'gezien' wordt) als om de verplichte ontcijfering te verlichten.

Sinds Lea Arthur naar mij stuurt, stuurt ze me ook brieven. Sommige brieven zijn kort en bondig, andere zijn ellenlang en ongestructureerd. Op het ene moment slaagt Lea erin om halfweg de pagina haar brief af te ronden, op andere momenten is het de onderste bladrand die een einde stelt aan haar schriftuur. Deze brieven werpen een licht op haar waanarbeid. Ze omschrijft de 'tekens', geeft haar interpretaties en vermeldt ten slotte wat ze van plan is te doen ten einde de berokkende schade aan de kinderen te herstellen.

Het sturen van brieven heeft dezelfde begrenzende functie als het sturen van Arthur. Door zich te ontdoen van de brieven, tracht ze een rustpauze te introduceren in een uitputtende waanachtige betekenaarselaboratie die daarzonder oneindig dreigt te moeten doorgaan. Het is opnieuw een oplossing die geen drastische kortsluiting inhoudt, het gaat om een scandering van de waan, met behoud van Lea's inschrijving in het sociale.

Soms volstaan het versturen van één brief en mijn zwijgzaam antwoord echter niet om zich, al was het maar even, te kunnen onttrekken aan de noodzaak tot interpretatie. Dan volgen er binnen een kort tijdsbestek andere brieven en boodschappen op mijn antwoordapparaat. Op zulke momenten dreigt opnieuw het gevaar dat Lea 'alle bruggen zal opblazen'.

Het is dan noodzakelijk haar een antwoord te verschaffen dat haar inschrijving binnen het sociale en binnen de Ander van het gesproken woord en de taal verstevigt. Ik bel haar op, we praten een poosje en ik stel haar voor om enkele dagen later op gesprek te komen. Omdat dit antwoord eenzelfde doel viseert als de stilte, beperk ik me tot formuleringen die het enigme dat ze poogt af te dekken, niet opnieuw aanwakkeren; formuleringen die de interpretatiemachine die ze wat trager poogt te doen draaien, niet reactiveren. Telkens opnieuw stel ik vast dat Lea enkele dagen later haar kalmte teruggevonden heeft. Ze doet de toestand waarin ze zich eerder bevond dan af als 'een moment van paniek dat nu weer achter de rug is'.

De voortdurendheid van de band

Sinds een achttal maanden blijft Lea's idee om 'alle bruggen op te blazen' achterwege. Ze volhardt in haar missie en heeft onlangs haar werk in een schooltje opnieuw aangevat. Ze blijft brieven schrijven. Daarover zegt ze: 'U hoeft ze niet te lezen. Wat voor mij telt, is dat ik brieven kan blijven schrijven. Als moeder vind ik het mijn plicht u op de hoogte te houden.' Het gebeurt dat ze me, wanneer het schrijven en versturen van brieven niet het beoogde effect van interpretatierust oplevert, opbelt met het voorstel om een 'pauze' in te lassen in Arthurs therapie. Andermaal een oplossing die binnen de sociale band gekaderd is. Zo zal de pauze telkens pas ingaan, wanneer ze een nieuwe afspraak (een maand later) voor Arthur op zak heeft, en nadat ze een bevestigend antwoord heeft gekregen op haar uitdrukkelijke vraag of ze in de tussentijd kan blijven schrijven.

Van cruciaal belang is de wijze waarop ik Lea's pauzevoorstel beantwoord: met name, consequent met de logica die achter dit voorstel schuilgaat. Wordt deze logica niet gevolgd, dan dreigt zij opnieuw uit de sociale band te vallen. Zo belde ze mij ooit in alle staten op nadat de psycholoog van haar oudste zoon het antwoord op het pauzevoorstel nog even in beraad wou houden. In datzelfde gesprek zei ze mij: 'Ik merk dat u met mijn situatie kan omgaan. U geeft duidelijke antwoorden. Ik hoor geen aarzeling.'

'Aarzeling' is hier inderdaad het tegendeel van 'duidelijkheid'. Over welk soort duidelijkheid gaat het? Het is zaak sluitende antwoorden te geven; antwoorden die de zekerheid van één of ander duister genot dat op zijn beurt opnieuw voer voor interpretatie is, kortsluiten; antwoorden die geen intenties laten doorschemeren gezien elke intentie ultiem tot obscuriteit verwordt. Elke aarzeling in het spreken zal op wantrouwen onthaald worden en zal een hypotheek leggen op mijn permanente functie van stockeerruimte waar ze een interpretatieproduct kan deponeren teneinde even vrijgesteld te zijn van de noodzaak tot interpretatie.

Arthur heeft op zijn manier profijt gehaald uit de 'montage' die zijn moeder had opgetrokken, en waarvan hij deel uitmaakte. Tegenover Arthur werd benadrukt dat mama's 'boodschappen' mij via brieven bereikten en dat hijzelf kon kiezen waarover hij wou spreken. Vrij snel heeft hij zich van de taak kunnen ontlasten om boodschapper, ja zelfs boodschap, van zijn moeder te zijn teneinde te praten over wat voor hem ondraaglijk is.

Arthur is naar mij gestuurd in een periode waarin hij het moeilijk had om zijn moeder achter te laten, wanneer hij naar zijn vader ging. Hij meende 'het kamp van zijn mama te moeten kiezen'. Zijn ouders mochten dan wel apart wonen, maar dan wel liefst 'samen onder één dak'. Volgens Arthur zou het dan makkelijker zijn om 'over en weer te lopen'.

Arthur leed onder de interpretatiewaanzin van zijn moeder. Hij noemde het haar 'zenuwachtigheid' die hij aanvankelijk tevergeefs trachtte te temperen door de overtuigingen van zijn moeder te bevestigen. Hoe meer hij kwaad sprak over zijn grootmoeder, des te meer werd de interpretatiedwang van zijn moeder aangewakkerd.

Gaandeweg heeft Arthur een zekere dociliteit ten aanzien van zijn 'zenuwachtige' moeder ontwikkeld. Hij heeft op zijn manier begrepen dat hij niet op eender welke wijze met haar kan spreken en dat het soms beter is iets te verzwijgen. Voorts heeft Arthur een zeker plezier ontdekt in het circuleren tussen zijn beide ouders.

Recentelijk merkte Lea op dat Arthur het goed stelt, hetgeen ze uiteraard wijdt aan het feit dat haar ex-man en diens moeder weten dat hij bij mij komt spreken - hoe sporadisch dat ook is geworden. Maar dat het goed gaat met Arthur, dat leidt ze af uit de vaststelling 'dat hij een goede band heeft met zijn vader en dat hij zeer duidelijk is geworden' met haar.